

JUHA MANNERKORPI

Syksy

Juha Mannerkorven (s. 1915) selkeässä ja erittelyyn taipuvasta tuotannosta pienet arkiset tapahtumat ovat usein lähtökohdina vertauskuvalliseksi asetelmalle. 'Syksy' on hänen vankimmasta novellikokoelmastaan 'Sirkkeli' (1956), jossa primitiivisten tai raibnaiden ihmisten edustama sokea ja kärsivä elämänoima asettuu usein vastakkain ylempöönallisen pakon kanssa; teos toi birtebisen buumorin Mannerkorven kirjailijankuvaan.

Syksy on taas.

Moneskohan jo lienee Jallun syksyistä ollutkaan, viideskahdeksatta varmaan. Mutta ainoatakaan ei Jallu vielä ollut tunustanut. Että muka koivut kauniisti kellastuivat ja harmaitten kaislarantojen vaiheilla liikkui kuulemisen kajo — pötyä ja satua! Perunat maasta, siinä sun syksys. Siikaverkot vain järveen vielä ja muusta väiri.

Se vaan kun se vävy-Matti kuulema saarimökiltä lähtiessään oli vienyt verkot naapuritaloon talteen. Sen takia tietysti, ettei muka hän, vanha ukko, enää tänä syksynä vesille selviä. Jos nyt ei ihan noin ollut sanottukaan, niin semmoistahan ne kumminkin kaikki, puhuivat mitä puhuivat, vallan toista tarkoittivat. Nekin ne verkot; mitä se Matti niistä? Varkailta muka piiloon, talveksi. Hui hai, eikö niin? Jos olisi vain varkailta piiloon, niin miksei sitten yhtä hyvin tänne, kälynssä komeroihin, kun kerran tätä kautta kaupunkiin matkusti? Mutta siinäpä se, häneltä, Jallulta se ne olikin piiloon vienyt, salaa, sillä aikaa kun hän oli loppukesää maannut sairaalassa.

Sairaalassa Jallu oli tosiaan maannut, elleikään aivan ensim-

122

kamariin, mistä häntä piri varta vasten käydä kutsuessa. Välistä torkkui koko päivän, mutta veti jo illasta pitäen saappaat jalkaansa, istuskelel vuoteen laidalla pitkin yötä kynärpäät polvien varassa ja kompuroi heti huomenissa halkovajan ja keitriön väliä, kepin varassa, toisessa kynärkainalossa muutampia halonkaloita. Hän tuhisi ja ahkyi, jyrtyttyä kuin puimavarras, mutta hän ei sittenkään suostunut käsittämään, miksi hänen piti kaatua kynnykselle. "Katoppas pirua, hän urisi ja selitti auttamaan tulleelle tyttärelle: Minä kun ma en nähnyt tuota matonkuvaa, ota sinä, elä kisko, elä, kyllä tässä -minä, vaan sinä ota vähemmäs noita mattoja kynnyksiltäs." Ja kun selvisi siitä, yltyi kehumaan: "Vaana minä kun ma keväällä vielä kelohirteen kannoin. Metsästä kannoin. Tulihan se Matti siihen, auttamaan mukamas tahtoi. En minä ole semmoisia tepastelijoita ikään tarvinnut." Mutta että työ oli silloin pitänyt tehdä kahdessa erässä, siitä Jallu ei puhunut mitään. Ei hän sitä enää muistanutkaan. Tyttöjen sipehtymisenä olisi pitänyt, jos hänelle olisi kerrottu, että hän oli ensi yrittämänsä paikkailuksi maannut mökissä lavitsallaan neljä päivää. Matti oli sillä aikaa sahanur hirteen poikki ja kantanut halkokotokseen, mutta toinen samankokoinen oli Jallulla kuitenkin ollut olkapäällään, kun Matti muuana aamuna oli tullut polulla vastaan. Matti oli melkein suuttunut: "Mikset sahaa metsässä pienemmiksi ja kannna pätkinä?" "Elähän tule tielle", oli Jallu vain ähkäissyt ja lisännyt vasta aamiaispöydässä: "Minä kun ma vaan tuumasin kokeilla, vieläkö oli selkä kipeänä."

Nyt ei ollut enää kipeänä selkä, ja jos Jallun vakuuttelua oli uskominen, ei mikään muukaan. Jotenkin silti oli kaikki kummasti pimenemässä. Jallun mielenkenttä oli kuin yksinäinen soutaja sumussa: kuulee syysorsan siipien räikkeen ja näkee räikkyttäjän jos se ihan kohti lentää, mutta omahoisesti ei näe eikä kuule mitään. Sumukielien kurkottelusta sentään osaa lukea sunnaan mihin on soudettava, ja soudettava on, kun sisässä riuhtoo häitä ja perille pääsemättömyyden pelko. Sen saattoi aavistaa Jallun kasvoista, ne olivat liian murjottavat ja liian itsepin-taisesti paikoillaan. Varsinkin lapset sen vaistosivat. Jallu ei

124

mäistä kertaa elämänsä varrella, niin eipä kovin monettakaan. Oli alkanut loppukesällä pahasti huimata ja läähäyttää, mitä lienee ollut, alkoi kai käydä veri vähäksi. Sieltä olivat saaresta soutaneet hänet ensin tänne, Matti ja Leeni, se hänen kaupungissa asuva tyttärensä. Täältä hän sitten, toisen tyttären kotoa, oli joutunut sairaalaan, jossa hänet kohta ikään olivat siirtäneet semmoiseen erikoishuoneeseen, johon panevat kun odottavat kuolevan.

Mutta Jallu olikin toipunut, sillä tavalla tietysti niin kuin vanha ukko toipuu, mutta olipa vain alkanut maanilla lääkäriä: "Päästähän sinä, päästähän sinä minut tästä tuonne nurmikolle jalanjalkia jättämään." Saattoi hänet syötellä terveeksi tyttökin, se leski, se joka häntä aina katsomassa kävi, oli kai toh-tori nähnyt? Ja mitäpä hänessä sen puolesta oli syötleleistä-kään, kyllä hänellä jo lusikka kädessä kesti itselläänkin, terve mies taas eikä ikääkään kuin parikymmentä vaille sata. Ja kun häntä vielä tarvitsisi se tyttökin, työssä käypä oli, kukas se häit-teli kotona lapsia? Sillä kun oli viisi niitä elämisen aloittelijoita silloin, kun leskeksi jäi.

Tähän tapaan Jallu oli lääkärille puhellut ja päässyt vihdoin pois. Paha siellä olikin ollut maata, ei edes kelloa jota katsoa aikansa kuluksi. Ja kova kun oli tytänsä väljemmällä ollut, oli jostakin hänen samenevista sielunvesistään noussut avuksi kupla muinoista kierrählevää leikkisyyttä. Silti tiesi Jallu hyvin, ettei lääkäri ollut päästännyt häntä "sen puheen päältä, mutta saihan tuolle jutunhäntää tarjotella, ja minä kun ma sen suoraan sanon, niin ne ei niissä pumpuleissa terveitä pitele".

Väliltä vain piti, ettei tytär pannut pisteeksi Jallun omaa kuittausta 'hui hai, eikö niin'. Sillä hyvä ei Jallun ollut, sen näki hänestä kuka tahansa. Näyttipä suorastaan siltä kuin olisi hänen vaivojensa jatkoksi kohta sairaalasta päästyä lyöttäytynyt jokin lisätekiä. Hän oli rauhaton kuin unia näkevä koira, sel-läinen kyjellään makaava, jolla käpälät juoksevat omia aihon- ja suu hamua haukkumisen yritystä. Missä elämisen jär-jestys vaati tekemään näin, siinä hän teki noin. Kun ruoka-rika lähestyi, hän hankkiutui jonnekin pihamaalle tai ullakko-

ollut enää turvallinen vaari, vaan pelottava musta möhkäle, jonka mielellään kiersi hiukan kauempaa. Hänen kouransakin oli kuin kylmä harmaa sammakko, ihan kirkaisemaan pani, kun se yhtäkkiä loikkasi käteen kiinni ja tuntemattomista uumenista jyrähti kumeasti: "Kenenkäs tyttö sitä sinä?" Sen puhempaa Jallu ei tarkoittanut eikä odottanut vastauksakaan, olipahan kysynyt kun oli sumusta sukeltanut esiin jotakin vaaleata, ihmisen pää, tytön, pienen tytön: "Kenenkäs tyttö?"

Sitten repesi sumuun rako. Sinä iltana Jallu oli melkein kuin jostakin ja jollekulle leppynyt. Kamarista kuultiin jopa jonkinmoista laulunmurinaa, josta selvästi erotti Jallun miehuuden-päivien hyväntuulenvärssyn: "Kapteeni katsoi horisonttiin." Ja kun tyttärenpoika tuli kutsumaan iltakahville, oli Jallu sen het-ken taas entinen vaari: "Eihän, elä sinä juttele, poika, ei sinussa taida olla kahvikeittäjä." Hyvään tuuleen oli syynsä. Jallu oli lopultakin löytänyt sen, mitä kohta kotiin päästyään oli itse-ksen alkanut hakea: veneensä avaimen. Hän oli etsinyt sitä mui-den poissa ollessa kaikista mielen johtuneista paikoista, kaa-peista, laatikoista, komeroista, enimmälti ja yhä uudelleen tas-kuistaan. Vihdoin se oli hahmotunut hänen silmiinsä uunin-pielen hämärästä, naulasta: "No tuossa! Ja minä kun ma..." Himokkaasti hän oli kurottanut sen taskuunsa: "Senkö perha-nata ne sitä tuossa riiputtaa!" Avain oli hänen, hänen eikä kenenkään muun, vene oli hänen, hänen. Avain, vene, siika-verkot. Kuka ne takasi nekään verkot? Naapurin isäntäkö? Hyvä hauki siinäkin salakan vahtina. Jospa olisivat olleet edes Matin verkkoja, mutta hänen, "minun, minun verkon" vei sinne, se on hävyröntä, kun ma sen suoraan sanon".

Jallun hyvää tuulta riitti kuitenkin vain yhdeksi illaksi, sillä mielensä hiljaisuudessa hän ei ollut voimistaan aivan niin varma kuin tahtoi uskotella. Mutta vähitellen kasvoi avaimesta pakko. Avain, vene, verkot, siika. Pimenevässä syksyssä väikkyi siian kylki kuin saiturin hopea, himottavammin vielä. Märät verkot, siikoja. Siikoja jotka mustan verkkokudoksen pöimuisä pon-nahtelivat kimmoisina kuin hautilihas mielen käisvarressa. Ei merkinnyt mitään, ettei tyttären perhe ollut ollut koskaan välittänyt

kalasta, tytär ei lainkaan ja lapset juonitellen: "Minä en tahdo, siinä on ruotoja." Vähät syöjistä. Koivunlehti oli maassa jo, ja se oli käsky: siikaverkot veteen.

Tuli taas yö, jolloin Jallu oli valvellaan illasta aamuun. Hän käänsi kylkeä, potki peitteen pois kun oli kuuma ja veti sitä taas ylleen kylmissään. Siat välähtelivät silmissä, nukkumattoman unennäköinä. Tuon tuostakin hän nousi, hamuili ovenpieltä, löysi katkaisijan ja kiersi valon: vasta kaksi oli kello, kolme, puoli viisi. Yksin kappalein kiskoi hän ylleen ensin housut, sukat, saappaat, sitten villapaidan, puseron. Tyttären tullessa seitsemän korvissa keittiöön Jallu istui pöydän ääressä sen näköisenä, että tytär sai aiheen kysyä: "Aiotko sinä johonkin mennä, kun nyt jo olet noin pukeissasi?" "Painipahan päälle, kun ei nukkuttanut." "Mikäs sinua valvotti?" "Keitä sitä kahvias." Kahvi valmistui, juotiin, yhä tinki tytär: "Torillekö sinä taas? Et saa lähteä mihinkään noin väsyneenä." "Menehän", Jallu häititeli, "menehän työhös siitä eläkö lupata tyhjää."

Tytär lähti. Ovi ehti tuskin sulkeutua kun Jallun käsi työn-tyi taskuun. Siellä se oli tallessa, avain, paksussa vanukisilmukassaan. Jallu tunki sen takaisin, haki päähänsä hatun, ylleen vanhan mustan ulsterinsa, käteen kepin. Ikkunasta näkivät lapset hänen kääntyvän rantaan päin ja lähtevän nousemaan mäkää, jonka takana oli venevalkama.

Jo puolimässä hän haparoi tienposkeen istumaan, sai asetuksi keppinsä olkapään tueksi ja nojasi siihen koko painonsa. Kesti kymmenen, viisitoista minuuttia, ennen kuin sydän herkesi jyskyttämästä, sitten hän nousi ja pääsi kuin pääkiskäsi miele. Siitä eteenpäin oli helpompi, ja tunnin kuluttua hän oli rannassa. Kahdet, kolmer ohikulkijat olivat ehtineet kummastella hänen menoan: "Ka, Jallu, päivää päivää, taitaa väsyttää, kun pitää tiepuolia myöten kaarratella." Jallu oli kuitenkin saanut torjuttua enemmän kyselyt heittäytymällä taas leikkisäksi: "Minä kun ma tässä vaan läksin kokeilemaan, vieläkö se tuo jalka vie mäkää ylös yhtä ärhäkästi kuin alas." Ja alamässä: "Piti mun tässä vähän istua, kun ei muuten menneet jarrut päälle."

Veneen lukko aukesi, tappi kumautti kolmasti, ja kun Jallu

126

oli pariin otteeseen työntänyt ja nytkytellyt ja välillä levähtänyt, rupesi vene antamaan myöten ja luiskahti lopulta veteen. Jallu kahlasi soututelijon kohdalle. Saappaat vuotivat hiukan, Jallu tunki nilkkojaan kylmäävään ja koetti jouduttautua. Vene huojahteli. Vihdoin Jallu sai toisen jalkansa laidan yli teljon viereen, mutta toinen tarttui polvesta hankaintappiin, ja Jallu rojautti ryntäilleen veneen pohjalle.

Meni pitkä tiima. Jallu makasi puolitainnoksissa siinä asennossa mihin oli kaatunut, toinen, puhjennut housunpolvi hankaintapissa ja jalka retkottamassa veneen laidalla. Sitten hänessä virisi epäselvä kiireen tuntu: joku saattaa tulla ja nähdä. Hän pääsi käsinsä ja toisen polvensa varaan, oli taas kaatua, vaappui ja horjui. Sitten housunpolvi repesi. Jallu sai veneeseen toisenkin jalkansa ja pääsi teljolle istumaan. Vene oli silloin jo loitolla menossa, se oli Jallun kaatuessa irronnut rannasta ja nyt sen kylkeen oli jo tarttumassa tuuli. Jallu nosti aivot hankaimiin, ensin toisen, sitten toisen. Hänen koko ruumiinsa vapisi, mutta aivot alkoivat sittenkin nousta ja laskea. Veneen kokka kääntyi lähiniemen kärkeä kohti. Jallu rauhoittui. Kukaan ei ollut nähnyt hänen lähtöään ja soutu oli tuttua työtä. Siinä pääsi käsivarsien jännittynyt vapina laukeamaan siihen verkkaiseen poljentoonsa, jonka ne vuosien mittaan olivat omakseen suostutelleet. Tuuli jonkin verran, mutta niemi varjosti, vene pysyi suunnassaan, ja hetkeksi tyventyneessä mielessään Jallu taas laski verkkoja ja nosti siikoja. Hänen oli melkein kuin hyvä olla. Ei sillä tavalla hyvää, että hyvää oloa olisi ulotunut lämmitettävään hänen sinertyneitä kämmenselkiään tai löytö- hentämään myhkyräisten kasvojen juroa tuijotusta. Mutta jonkinmoista rauhaan päässeen murjottajan viihtymystä se oli, sitä että hatulluuska on syvällä päässä, takinkaulus korvilla ja menemisen määrä tai määrätömyys oma.

Niemen kärjestä aukeni saareton selkä, ja Jallun vene alkoi muktikella. Aallokko ei ollut kova, mutta pahasti laitainen. Se pyrki painamaan sivuun, pois suunnasta. Toinen airo vaati lujempia vetoja kuin toinen, ja Jallu sekosi rytmissään. Välillä hän jätti oikean käden airon kellumaan hankaimensa varaan ja

127

souti molemmin käsin vasenta. Se ei paljon auttanut. Kokka kyllä kääntyi määräsuuntaan, mutta samalla vene ajautui yhä enemmän vasemmalle. Kun tuntikausi oli kulunut ja selkä puolella, Jallun oli kiskottava jo suoraa vastaista. Siinä suunnassa vene paremmin pysyikin. Toinen airo tyytyi samaan kuin toinen, ja Jallun käsivarret tavoittivat taas poljentoonsa.

Taival vain ei lyhentynyt. Kului toinen tunti, ja yhä soutti Jallu keskellä ulappaa. Hänen kämmenselkiensä olivat vetäytyneissä sisistä valkoisiksi, mutta hän ei tuntenut, miten niitä paleli; hänen jalkateränsä olivat kastuneissa saappaissa kohmetuneet jäykiksi, mutta hänelle ei johtunut mieleenkään yrittää niiden liikuttelusta; taivas oli peitynyt harmaaseen pilveen, tihuutti vettä ja sumua, mutta vanha musta takki joka hartioista pian oli sisältäkin märkänä, olisi yhtä hyvin voinut olla kokka- puun peitteenä kuin Jallun. Hänen mielenkenttänsä supistui ja hämärtyi samalla kuin sumuttava ulappa siinä hänen ympärillä, kaukaisten metsänlatvojen ääriiviivat yksinkertaistuivat summittaisiksi hämmötyksiksi, ja selkeästä menemisen määrästä oli jäljellä pelkkä käsivarsien tuntuma, joka sitkeästi ja sokeasti väänäsi venettä vastatuuleen. Kun aallokko lopulta asettui, Jallu ei enää tiennyt missä oli, ei edes luullut päässeensä mihinkään. Oli vain tullut tyvenempää, ja hänen turraksi uupuneet kätensä antautuivat. Siinä hän istui; tuuli oli painanut hänet salmeen toiselle puolelle selkää, siitä tyven. Mutta pehmeitä virinpuus- kia kävi salmessakin, ja vene ajautui läpi, toiselle selälle.

Silloin oli jo ilta. Jallu havahtui, kun aallonkäynti alkoi taas tempoa airoja. Jokin tietoisuuteen yltämätön kysymys kokosi nippuun hänen sitkaan tahtonsa rippeet, ja hitaasti, hyvin hitaasti hän hivuttautui jaloilleen. Se oli kuin nukkuvan kyljen- kääntö, unta kahden puolen, matala valveenkumpare välissä. Pys- tyasentoa siitä ei tullut, semminkin kun hän ei laskenut käsitätään airoja, mutta jotenkuten hän siinä oli tuokion seisaallaan. Tuokion vain, sillä ennen kuin hänen silmänsä tuolta pari vaak- saa ylemmältäkin tasolta ehtivät saada hämärästä esiin ainoatakaan tunnusmerkkiä, tönäisi airo häntä reiteen ja hän hor- jahti takaisin teljolle. Samalla vaihtuivat soutajat lopullisesti:

128

aallot painautuivat aironlapoihin ja lähtivät soutamaan Jallua. Kädensijat olivat Jallulla kourissaan yhä, niitä vasten nojasi hänen rintansakin, ja aina suuremman aallon tullessa hän huo- jahti hiukan.

Siitä Jallu lopulta löytyi. Tytär oli lapsilta kyselemällä arvan- nut asian jo puolilta päivin, pyytänyt työstään lomaa, saanut mukaansa naapurin ja hänen moottoriveneensä. Ensimmäinen oli saarimökille, sitten kierrosettua kaukaa tuulen alta takaisin. Ja Jallu oli löytynyt, ei kuolleena, mutta tuskin elävänäkään, ei sairaana eikä terveenä. Viikkoja kului, ettei häneltä saatu ainoatakaan sanaa. Jokin ohii lepattava mielikuvan riekale yllytti hänet eräänä päivänä tunnustelemaan kamarin uuninpieltä. Avainta ei siinä kuitenkaan enää ollut, ja ulkonakin oli jo routa maassa.

PENTTI SAARIKOSKI

Kuningas joka ei ymmärtänyt mitään hevosista

Pentti Saarikoski (s. 1937) haksi ainekset tyylikkääseen, nuorekkaasti elegiseen varhaisromanteensa antiikista ja kansanrunosta, kunnes omak-sui rimbaudilaisen bobeevirunoilijan roolin ja viimein poliittisen sitou-tumisen. Tämä lyhyt novelli on vuodelta 1960; sen tarunomaisuus on nuorta Saarikoskea, mutta vertauskuvallisesti tulkituttuna se ennako-i kirjailijan uutta vaihetta.

Kuningas katsoi ääniä. Kalastaja soui rantaan päin, vene oli musta, mustat pilvet liikkuvat yhteen suuntaan lakkaamatta; kalastaja soui laiskasti, aivot putosivat niin että polskahti. Syksy oli.

Kuningas kuunteli toisia ääniä, hän ei voinut nähdä leski-kuningatarta, joka käveli yläkerroksessa hermostuneesti: hän avaisi ikkunan kohta. Alhaalta kuului pienempien hevosten hir-nuntaa. "Kruununprinssillä kuuluu olla pienemmät hevoset kuin kuninkaalla", oli entinen kuningas sanonut hevoset antaes-saan. Nykyinen kuningas ei ymmärtänyt mitään hevosista, hänen niitä koskevat mielipiteensä olivat isältä peräisin. "Ei minulla ole poikaa, kyllä ne välttävät nuo piener hevoset toistaiseksi", sanoi kuningas leskikuningattarelle. Leskikuningatar ei tiennyt, puhuiko poika tuolla lailla tyhmyyttään vai tahallaan.

— Äiti!

Kuningas istui ikkunalaudalla pää ulkona, ilma oli kolea, kor-via palelsi. Hän katsoi ylös pitkin punaista tiiliseiniä, kolman-nen kerroksen ikkuna oli auki, leskikuningattaren kuivat hiuk-set riippuivat. Tukka oli pitkä, kuningas halusi sitä koskettaa mutta se oli kiellettyä.

— Kalastaja soutaa rantaan päin, sanoi kuningas.
— Niin tekee, sanoi leskikuningatar.
— Kalastajan vene on tyhjä, hän ei ole saanut mitään, sanoi kuningas. — Kun hän tulee rantaan, hän sitoo veneen laituriin, katsoo järveä ja taivasta, kävelee tietä pitkin ikään kuin olisi tehnyt päätöksen, tie on keltainen ja pehmeä. Lehdet väsyvät ja putoavat. Pilvet väsyvät ja putoavat kuukauden päästä. Talvi on tulossa.
— Minä olen elänyt kauan, sanoi leskikuningatar, — minä tiedän yhtä ja toista. Talvi tulee joskus aikaisemmin, joskus myöhemmin. Pilvet väsyvät ja putoavat. Älä sinä rupea minua neuvoamaan.
— En tahtonut neuvoa sinua, sanoi kuningas. — mutta ikkuna pitää sulkea talveksi. Emme voi keskustella moneen kuukauteen. Saatko sinä aikasi kulumaan?
— Päivät ovat talvella lyhyet, yöt pitkät, sanoi leskikunin-gatar. — Enimmäkseen on yötä. Aikaa on vähän, tähtienkään liikkeitä ei ehdi erottaa.
Kalastaja soui.
— Poikani, sanoi leskikuningatar, — sinä olet vanha nyt. Puhun sinulle. Tiedät vuodenajat. Arvaat talven tulon yhtä aikaisin kuin minä.
— Kiitos, äiti, sanoi kuningas; äiti harvoin puhui ystävälli-esti pojalleen, jota hän piti saamattomana. Se johtui hevosista.
— Ei, sanoi leskikuningatar, — nyt ei ole vetistelyn aika. Sinä olet mies. Olen päättänyt, että tästä lähtien saat itse huo-lehtia itsestäsi!
Kuningas katsoi keltaista rietä, laituria, järveä; kalastaja soui, vene oli musta, veneen pohjalla ei ollut mitään. Mustat pilvet liikkuvat yhteen suuntaan järven pinnalla.
Kuningas kuuli ikkunan kolahtavan. Leskikuningatar käveli ylhäällä huoneessaan. Kuningas kuuli kaiken, hän tiesi talven merkit.
Kuningas käveli pitkän matkan huoneessa. Hän istui valta-istuimella, otti valtakunnan oman kätensä ja katsoi kättä siinä oli kultainen omena.

— Hevoset!
Kuningas oli ikkunalaudalla vatsallaan ja kutsui hevosia. Hän katsoi alas pitkin punaista tiiliseiniä. Alakerrassa avautui ovi, näkyi pienten hevosten päitä.
— Mitä kuninkaalla on meille asiaa? kysyivät hevoset.
— Ettekö te siis huomaa mitä on tapahtumassa, sanoi kunin-gas.
— Emme, sanoivat hevoset, — kuinka me mitään huomai-simme.
— No, taivaalla mustat pilvet liikkuvat, puissa ei ole lehtiä, ja katsokaa järveä, sanoi kuningas, — järvi on tyhjä. Kalastaja on sitonut veneensä laituriin, ja vene on tyhjä. Kalastaja katsoo järveä ja taivasta, kävelee tietä pitkin, tie on keltainen ja pehmeä. Kalastaja on tehnyt päätöksen. Huomenna hän vetää veneen ylös, kääntää sen nurin ja panee pahveja sen päälle. Pil-vet väsyvät ja putoavat kuukauden päästä. Talvi on tulossa, hevoset!
— Niin on, kuningas, sanoivat hevoset, — siitähän mekin räällä juuri puhuimme. Mitenhän meille kävisi, sanoi joku, mitenhän meille kävisi ellei kuningas pitäisi meistä huolta.
— Niin, sanoi kuningas, — niin juuri! Miten teille kävisi!
— Me kuolisimme varmasti, sanoivat hevoset.
— Kuolisitte! sanoi kuningas. — Kuolisitte! Hevoset, te olette isoja nyt! Nyt ei ole vetistelyn aika, hevoset!
— Ei, kuningas, sanoivat hevoset, — me ollaan pieniä vielä.
— Pieniä pieniä, sanoi kuningas, — vai pieniä! Nyt on aika muuttaa kurssia, hevoset! Olen päättänyt, että tästä lähtien saatte itse huolehtia itsestänne!
— Kuningas!
Kuningas sulki ikkunan. Hän meni kaapille ja otti tarpeet esiin. Sitten hän tutki tavaraa mitä vuosien mittaan oli kertrynyt hyllyille. Hän istui lattialla kaapin edessä ja muisteli men-neitä.
Alakerrasta kuului hälinää.
— Mitä nyt tehdään?
— Kuollaan pois!

- Rohkeutta!
 — Minä ainakin lähden!
 — Minä myös!
 — Ja minä!

Hevosia juoksi järven rantaan, ne uivat yli ja katosivat metsään, jossa yö odotti. Vene kolahteli laituriiin. Toiset hevoset katsoivat, kun yö tuli järvelle. Pilvet väsyivät ja putosivat.

Kun ensi lumi satoi, ryömivät hevoset ulos ja kävivät maahan selälleen. Ne söivät lunta. Kukaan ei muistanut sulkea ovea. Kuningas kuuli sen tuulesta läiskähtelevän. Hän pelkäsi hevosten puolesta, mutta ikkuna oli jääkukkasten peitossa eikä hän voinut nähdä mitään. Kuningas puhalsi lihanväriseen aurinkoon.

Hevoset hautautuivat lumeen. Leskikuningatar vajosi muis-toihinsa. Kuningas laati tulevaisuuden suunnitelmia. Keväällä lumi sulii. Jääkukkaset katosivat ikkunasta, aurinko oli taivaalla. Mustasta maasta versoivat kevät kukat, madot kuljettivat hevosten lihan mullan sisään, mullasta nousi höyryä joskus. Leskikuningatar avasi ikkunan.

— Poika!

Kuningas katsoi ulos. Kalastaja souti järvelle.

— Kevät on tullut, sanoi kuningas, — kalastaja soutaa järvelle, järvi on sininen ja rantoja kiertää vihreä reunus.

— Älä sinä rupea minua neuvomaan, sanoi leskikuningatar,

— minä olen kyllin vanha tunteakseni kevään merkit. Olisi jo sinunkin aika lopettaa haaveilusi! Katso mitä alhaalla on tapahtunut.

Kuningas kääntyi vatsalleen. Hän näki pienten hevosten kylkiluita ja vihreää ruohoa.

— Noinko pieniä ne olivatkin, sanoi kuningas, — nyt ne ovat kuolleet!

— Niin, sanoi leskikuningatar, — hevosesi ovat kuolleet.

Nyt kai ymmärrät, että sinun olisi pitänyt hankkia isommat hevoset, kun sinusta tuli kuningas?

— Mitä enää auttaa ymmärtäminen, sanoi kuningas ja ryypisti

238

otsaansa niin kuin silloin ryipistetään, kun puhutaan ihmiselle, joka on selän takana.

— Luuletko ymmärtämisen koskaan auttavan, sanoi leskikuningatar. — Viisauden ihminen löytää vasta sitten, kun siitä ei enää ole mitään apua.

— Niin, sanoi kuningas, — niin sinä sanot. Mutta hän ei kuullut, mitä leskikuningatar sanoi. Kuningas katsoi varjoa, kapeaa ja pitkää tietä: se meni järveen, sitä pitkin yö tuli. Kuningas oli järven pohjassa, häntä ei näkynyt.

Vastarannalle oli tullut hevosia. Jokaisen selässä istui ratsastaja. Ratsastajat varjostivat kädellä silmiään ja katsoivat järven yli.

239

HANNU SALAMA

Vaari ja poika

Hannu Salama (s. 1936) ei karta suomalaisen kirjallisuuden perinteestä tuttuja aiheita ja aivelmia; hän luottaa kerrontansa mehekkäaseen voimaan. Toistaikaksi ainoassa novellikokoelmassaan "Lomapäivä" (1962) hän kertoo usein sairaita, juopoista ja vambukista ja ilmaisee myötätuntonsa väistyviä ja epäonnistuneita ihmisiä kohtaan.

Muori oli kuollut talvella. Kesäkuun alkupäivinä vaarilta varastettiin moottorivene. Hän yritti kalastaa pojan kanssa, mutta se oli harrastelua soutuvenellä. Kalastaminen ei elättänyt, vaari joutui taas menemään yövahdiksi.

He soutuivat sinä kesänä paljon. He kiersivät peninkulmitain rantoja moottoriveneä etsimässä, yöpyivät johonkin poukamaan milloin vaarilla oli vapaapäivä ja aamulla taas jatkoivat etsimistä. Tai poika nukkuu, soutamisesta väsähtäneenä, vaari sousti uistinta lähistöllä. Ei poikakaan juuri nukkunut auringon-nousua pitemmälle; vaarin tullessa poika oli jalkeilla. Kalliot olivat kasteesta mustat, ruohonkielekät välikehivät, poika oli kykyksillään nuotion ääressä ja keitti kahvia tai kypsytty juuri onkimaansa ahventa hiilustalla.

Kotirannasta oli neljä kilometriä yhdelle järven parhaista ahvenpalseista. Poikaa väsytti jo lähdeästä ja tämän tästä hän sekosi tahdistista. Lopultakin häntä oli alkanut väsyttää ja kyllästyttää jatkuva soutaminen. Parin kilometrin päässä, kun aivot olivat olleet kolme kertaa peräkkäin ristissä, vaari sanoi:

— Mene perään, minä soudan yksin.

— Minä menisin nokkaan.

— Noo, mene nyt sitten. Et sinä sielläkään paljon paino-

240

Poika meni keulan pikkutuhdolle pitkäkseen ja painoi korvansa laita vasten. Laineet nukuttivat hänet.

Tyyntä. Aurinko oli kärventänyt pojan nilkan. Poskeen oli tarttunut auringossa pehmenneitä tervaa. He pysähtyivät ongelle, poika sai ahvenen ja vähän moitetta koska heitti kuvansa veneen kokkapuuhun vaarin nenän vieritse. Karista luoteeseen heillä oli pari verkkoa. Toisessa oli kolmikiloinen kuha, pikkuisen kiduksensa reunasta silmässä. Verkoissa ei ollut pahempia sotkuja. He lasivat ne takaisin ja menivät rantaan keittämään kahvia.

— Kyllä se on sellumista, vaari sanoi kun he istuivat kalliolla. Moottoriveneen menetys harmitti häntä jatkuvasti. Vene ei ollut ollut kovin kookas, iso tietysti soutuveneseen verraten, mutta moottoriveneeksi tavallista sisävesikokoa, puukaaret ja suorat perä- ja kokkalaudet. Joskus poikakin nyyhkäsi salaa, vaarin puhuessa siitä kuin poikansa menettänyt. Niinä tuokioina poika runsi olevansa aikamiehen kirjoissa, vaari puhui hänelle kuin mies toiselle.

Niin nytkin, kahviin tuli melkein tupakan maku ja poika oli vähällä ojentaa käyttään tupakkalaatikkoa kohti, kun vaari avasi sen ja kiersi pöllin holkkiin. Onneksi hän ei huomannut pojan liiakhusta.

— Syö sinä minunkin voileipäni. Saisi tulla pieni tuulenviri.

Vaari oikaisi kalliolle toisen kyynärpänsä varaan, teki sen kuten nuori mies, veti vielä hatun otsalleen. Hän oli niitä joille ei kelvannut lippalakkia. Piti olla hattu, talvella porilainen ja pyhälakkinen pojari. Alunperin poika oli luullut hattua harmaaksi, mutta sisäpuolelle vilkaistessaan huomannut että se oli ulkoakin joskus ollut tummansininen.

Poika laittoi sokerin ja kermapullon reppuun ja vei reppun ja pannun veneeseen. Hän voiteli syljellä nilkkaansa ja söi lim-punsiivuaan. Sen päällä oli pituussuuntaan leikattu suomimak-karan viipale ja kolme kurkunviipaletta. Voita hän ei laittanut nilkkaansa, siinä kun oli suolaa. Hän muisti, että entuudon alla oli vaseliinipurkki, mutta söi voileipänsä rauhassa loppuun ennen kuin lähti veneelle. Purkki oli melkein tyhjä, reunoista

16 — Uuden proosan parhaita

241

hän sai kaavituksi sen verran että se riitti palaneeseen. Nilkka oli punainen, jalkapöydän päälle oli nousemassa rakko.

Ulappa oli liikkumaton. Auringon kuvajainen kellui paikallaan. Poika käveli varjoon vaarin viereen ja asettui mahalleen. Vaari makasi kalliolla, poika neulasten peittämällä metsänpohjalla. Iso matkavene vartosi tuulta kaupungin uloimman kärjen kohdalla. Kaupunki jymisi, se jymisi yötä päivää.

— Vaari.

— Jaa.

Vaarin pusero haisi kalalta. Poika muisti muorin aina torvenneen siitä.

— Erkö sinä hikoile kun sinä aina pidät puseroa ja hattua?

Vaari naurahti.

— Ei vanhan miehen sillä lailla tule hiki kuin klopini.

— Käykö Tampella kolmea tuuria?

— Eiköhän se käy. Kyllä se käy.

— Niin ja Lapinniemi.

— Ja Finlayson. Kaikki ne käy kolmea tuuria.

— Niin mutta jouluna. Käykö ne sitten aina?

— Kyllä ne joskus pysäytetään. Rasvausta ja semmoista varten.

Vaari keikautti tupakastaan tuhkan. Harmaa tuhkapölkky oli oudon näköinen ruskeassa maassa.

— Minä menen uimaan.

— Mene vaan.

— Minä otan veneen.

— Ota nyt. Mutta pääset sinä tuolta nokaltakin äkkisyvälle.

— Voiko sieltä sukeltaa?

— Voi.

— Oletko sinä sukeltanut?

— Olen minä.

Poika meni nokalle ja riisui. Hän olisi halunnut uida uimahousillaan koska hänellä oli uudet uimahousut mutta vaari huusi:

— Ota ne uimahousutkin pois. Mitä niitä suotta kastelet.

Vedessä välihti ja poika huomasi kallion juurella särkiä. Yksi

242

— Joko pian lähdetään?

— Mennäänkö engelle vielä?

— Jos vain haluat.

— Minä menisin elokuviin illalla, pitäisi sitä ennen keritä kotiin.

— Kyllä sinä vielä kerkiät vaikka pari tuntia ongitaankin.

Onko sinulla rahaa?

— On minulla vähän.

Vaari otti lompakkonsa ja sieltä ruskean viisikymppisen.

— Seh.

— Kiitos.

— Vie se housusi taskuun. Tai minä tulen kanssa, kai me jo lähdetään.

Seteli oli kuin nahkaa, niin pehmeää. He kävelivät rinnakkain veneelle. Siellä vaari seisautui tuokioksi, poika myös ja katsoi vaariin.

— Voi perkeleen perkele kun se vene meni.

— Hommataan kiikari, sillä näkisi pitkälle.

— Ne on ehtineet upottaa veneen ja myyneet moottorin. Tai sitten vieneet sen toiseen vesistöön. Turha meidän on sitä enää haeskella.

Vaari ja poika seisovivat vai. Purjeveneeltä kuului puhetta vaikka se oli ainakin neljän kilometrin päässä. Salmen kautta näkyi laivan piippu horisonttia vasten. Laiva tuli Koljonselkää ja pian se näkyisi kokonaan. Savujuova oli paikoillaan, loppupäästään hajonnut pilveksi.

— Ensin meni Vappu, sitten meni vene... No niin, mennään sitten. Jaksatko sinä soutaa?

— Joo.

— Ei sinun pakko ole.

— Kyllä minä jaksan.

— Huilaa sinä poika silloin kun saat. Tulee aika ettet saa.

Vaari taputti poikaa hartioihin, antoi kätensä olla vähän aikaa pojan olkapäällä. Sitten poika meni perään ja vaari työnsi veneen irti. Poika ei voinut katsoa häntä vähään aikaan. Kun tuli tuke vampi olo, hän ryhtyi laulamaan ja katseli taivaalle. Mutta laulu

244

iso oli liikkumatta, sen tumma selkä näytti oikein isolta. Poika hiipi lähemmäs.

— En minä vielä veteen mene, hän vastasi vaarille hiljaa.

Mutta iso särki ui hitaasti syvälle ja jäi sinne.

— Suuri ahven, ihan rannassa.

Poika juoksi veneelle ja otti ongen ja juoksi takaisin kalliolle ja ruimaisi. Vaari katseli pensaan varjosta ja nauroi niin kuin perunoita olisi kumissut lattialle.

— Eikös iso särki ole petokala?

— Jaa että sun ahvenestas tulikin särki?

— Kyllä se oli ahven.

— Ei Näsijärven ahven tule rantaan maata kesäkuumalla jos se on iso.

— Joo mutta tässä on aika syvää.

Poika heitti muutaman kerran ja kiersi siiman hitaasti kelaan, vihreän suonisimaan, jota oli vasta pari vuotta ollut kaupan. Sitä ei ollut saanut ennen sotiakaan. Poika etsi kuvasta ja tapsista uusia hampaanjalkia, mutta hänen karista saamansa ahven ei ollut purrut kuvaa.

Poika vei ongen ja vaatteensa veneeseen. Hänen ahvenensa oli maha pystyssä tapin kohdalla, kuhasta näkyi pyrstö perätuodon alta. Kuhun vaari oli nuijinut perämellä hiljaiseksi. Poika oli lyönyt ahvenensa niskan aironvarteen, ahven oli mennyt jäykäksi ja värissyt. Toisen lyönnin jälkeen se oli ollut vainaa. Poika aina tappoi kalansa heti, hänestä ei ollut hauska tietää että niitten leukaperä tai sisuksia särkisi ja että ne lisäksi hitaasti tukehtuisivat.

Poika riisui uimahousut ja sukelsi kalliolta. Vesi oli kylmää.

— Täällä on paljon kylmempää kuin meidän rannassa.

— Se on selkävettä. Se on puhtaampaa. Tule rannalle ennen kuin tulee vilu.

Vedessä oli lämpimiä ja kylmiä kohtia. Poika ui venevalkaman ohi ja takaisin, hyppi vähän aikaa kalliolla, laitto uimahousut jalkaansa ja meni aurinkoon vaarin lähelle pitkäkseen. Vaari kasteli sormellaan natsansa pään ja paukautti sen holkista ja nousi ja kysyi:

loppui pieneen nyhkäisyyn hänen huomattessaan vaarin varovasti ja salaa roiskivan hankoihin vertä. Poika kääntyi sivuttain ja yritti ajatella muuta.

— No sehän loppui kesken.

Poika ei vastannut. Hän ei voinut sanoa miten paljon hän piti vaarista ja että hänen tuli sääli vanhaa miestä jolta oli mennyt elämäntoveri ja vene. Poika tunsu ensi kerran, että vaari oli ihminen jolla oli surua. Koskaan ennen ei ollut tuntunut tällaiselta. Kaikin voimin hän yritti ajatella, ettei vaarilla ole surua koska hän on iso ja vanha.

Poika pelästyi, ja kohta tuntui siltä kuin hän olisi ollut monta vuotta vaaria vanhempi. Hänen piti sanoa "älä vaari sure", mutta vaari ehti sanoa:

— Pistä paita päällesi ettei selkäsi pala.

Se tuli hiljaa ja lempeästi. Poika oli pitkään paidan sisällä. Kun hän viimein tuli esiin, vaari soui harvakseen ja tasaisesti niin kuin aina ja katseli toinen silmä ummessa ulappaa.

Laiva oli lykännyt taivaanrannalle mustan savumöykyn ja tuli nyt Näsiselkää. Koneitten jytinän pikemmin arvasi kuin kuuli.